

راهکارهای اخلاقی در تأثیر گذاری تبلیغ از منظر مقام معظم رهبری

زهرا فاتحی^۱

چکیده

یکی از نیازهای امروز جامعه اسلامی ما توجه بیشتر به امر فرهنگ است. لذا، تحقیق حاضر به تعریف، تأثیر اخلاق تبلیغی مبلغین در هدایت جامعه اسلامی از منظر مقام معظم رهبری پرداخته و شناختی را ایجاد کرده است که معیاری برای ارزش‌سنجی مقوله‌ای بنام فرهنگ و آنچه از یک انسان فرهنگی انتظار داریم، باشد، سپس به بررسی مصادیق اخلاق تبلیغ که شامل حریص بودن و صبر و شکیبایی و غیره می باشد. هدف تحقیق آشنایی مخاطب با مسئله تبلیغ می باشد و نیز دانستن اینکه تبلیغ چه تأثیری می تواند در هدایت جامعه انسانی داشته باشد. یافته های تحقیق شامل: کار برای رضای خدا، مختص نبودن ذکر خدا به دوران سخت، مراقبت از کلام و جهت گیری ها، فراهم کردن زمینه هدایت قرآنی، دانستن نعمت ها از جانب خدا، نا امید نشدن، دیدن نقاط منفی و مثبت با هم، ترویج انصاف به صورت عملی، سبقت در کارهای خیر و توکل به خدا می باشد. این پژوهش به شیوه روش تحلیلی- توصیفی انجام گرفته و از نظر گردآوری داده ها کتابخانه‌ای است. آیت‌الله خامنه‌ای برای دستیابی به انسان فرهنگی، رشد در سه حوزه شناختی، تربیتی و فرهنگی را ضروری می دانند و فرهنگی که توسط مبلغین بوجود آید را انسان‌ساز معرفی می کنند.

کلیدواژه: اخلاق تبلیغ، هدایت، امام خامنه ای، جامعه اسلامی.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خاوران، حضرت زینب (س)، اراک

مقدمه

فرهنگ، پدیده‌ای است که با پیدایش انسان بر روی زمین ظاهر شده است.^۱ فرهنگ، عصاره‌ی حیات اجتماعی انسان است و منشاء انسانیت انسان در عرصه‌ی اجتماعی است، اما واقعیت امر این است که فرهنگ، یک واقعیت چند لایه است و دانشمندان علوم انسانی تنها براساس علاقه‌ها و ذهنیت‌های خود به قسمت خاصی از فرهنگ توجه کرده اند. در حقیقت هر آنچه به‌عنوان دیگر عناصر ظهور و بروز فرهنگ در یک جامعه اتفاق می افتد، از این عنصر بنیادین یعنی نگرش خاص جامعه در مورد انسان و حقوق بنیادین او تأثیر می گیرد. نظام ارزش‌ها و باورها، اشکال زندگی و آداب و رسوم، اشکال بیانی و هنرها همگی متأثر از نگرش خاص موجود در آن جامعه نسبت به انسان و حقوق او می‌باشد.^۲

به لحاظ خصلت‌های فرهنگی کشور و نیاز زیاد به معرفی و تبیین ملاک‌ها و معیارهای درست از طرف مبلغین فعال در حوزه فرهنگ، ضرورت انجام مطالعه در مورد آثار اخلاق تبلیغی در هدایت جامعه اسلامی از منظر مقام معظم رهبری به عنوان اندیشمند فرهیخته جهان شیعه ضرورت دارد؛ لذا، تهذیب و تربیت اخلاقی بر فکر، رفتار، اخلاق و فرهنگ افراد جامعه تأثیرگذار است. از این رو، ضروری است که این مقاله به تبیین و توضیح تأثیر اخلاق تبلیغ در هدایت جامعه اسلامی با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری بپردازد. بر همین اساس، با دانستن کیفیت این تأثیر، مبلغین بیش از قبل در جهت متعهد شدن به اخلاق الهی قدم خواهند برداشت.

فرض بر این است که مطالب صریح فوق در خصوص ارزش انسان می‌توان گفت که انسان برای دریافت معرفت و رشد نهایی نیاز به تعلیم و تربیت از سوی مبلغین دارد و مبلغین بدون داشتن

^۱. خسروپناه، جریان شناسی ضد فرهنگ‌ها، ص ۴۳

^۲. سلیمی، فرهنگ گرایی، جهانی‌شدن و حقوق بشر، ص ۵۴

اخلاق نمی توانند هدایت مردم را در دست بگیرند و بدون اخلاق همه یا اکثریت دچار انحراف دینی می شوند.

حال سوال اصلی این جاست که اخلاق تبلیغ در هدایت جامعه اسلامی با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری چیست؟

سوالات فرعی : ۱. اخلاص در تبلیغ چه مصادیقی می تواند داشته باشد؟

۲. آیا جذب افراد به دین میتواند در اخلاق تبلیغ تاثیر داشته باشد؟

۳. نتیجه اثر گذاری اخلاق تبلیغ در هدایت جامعه چیست؟

تحقیقات مختلفی در این رابطه صورت گرفته است که البته هیچ کدام از این تحقیقات به صورت تطبیقی به این بحث نپرداخته اند.

۱: کتاب «اخلاق و آداب تبلیغ» از حافظ نجفی زنجانی ۱۳۹۱ش؛ نگارنده در این اثر تلاش کرده تا بایسته ها و نبایسته های مبلغان و تبلیغ را با نگاه اخلاقی بررسی کند و آسیب های این راه را بازنمایی کند. همچنین توصیه ها و راهکارهای اخلاقی مناسبی از دیدگاه ها، کتاب و سنت و عقل بیان کرده است.

۲: کتاب «اخلاق تبلیغی» از نصرت الله جمالی ۱۳۷۹ش؛ نگارنده با استناد به سیره برخی معصومان (ع) به خصوص پیامبر اکرم (ص) در تبلیغ دین، حکایاتی از صبر و بردباری، و خوش رویی پیامبر (ص) نقل می کند. وی ابتدا تاریخچه تبلیغ در اسلام و سنت های تبلیغی قرآن کریم را برمی شمارد، سپس روش تبلیغ پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) را شرح می دهد.

۳: کتاب «روش تبلیغ در اسلام» از علی گلستانی ۱۳۸۰ش؛ "روش تبلیغ در اسلام" شامل مباحثی در باب شیوه ها و فنون تبلیغ در دین اسلام است که نگارنده با ذکر آیات قرآن کریم، روایات و حکایات متعددی به تدوین آن همت گمارده است.

۴: کتاب «تبلیغ دین از منظر اسلام» از رضا رحمتی و حمید نگارش؛ در نوشتار حاضر سعی شده اصول تبلیغ دین و راه کارهای آن با توجه به آیات قرآن، روایات و سیره پیامبر و ائمه بازگو گردد.

۵: مقاله «نقش تبلیغ در هدایت از منظر آیات و روایات» از محسن شجاعی ۱۴۰۱ش؛ با توجه به اینکه انسان به تنهایی نمی تواند به شناخت کامل از مبدا و معاد و راه تکامل و سعادت دست یابد، هدف از بعثت انبیا و نزول کتاب های آسمانی، هدایت انسان ها از طریق وحی است. در این راستا، هدایت، نیازمند همگانی بودن دعوت و تبلیغ است؛ تا معارف و تعالیم والای این آیین جاودان، به همه واصل شود و نیازهای آنان در پیمودن راه کمال، پاسخ داده شود.

در نوآوری این تحقیق می توان گفت که در منابع ذکر شده به مواردی مثل نقش تبلیغ در هدایت بیان شده است. در حالی که، در این مقاله به تبیین و توضیح تاثیر اخلاق تبلیغ در هدایت جامعه اسلامی با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری پرداخته شده است.

الف : مفهوم شناسی

۱: اخلاق

اخلاق، جمع خلق و خلق است به معنای سرشت، خوی، طبیعت و مانند آن؛ که به معنای صورت درونی و باطنی و پنهان آدمی استفاده شده که با بصیرت درک می شود؛ در مقابل خلق که به صورت ظاهری انسان گفته می شود، که با چشم قابل مشاهده است.^۱

بسیاری از فلاسفه و حکمای اسلامی، اخلاق را با توجه به همان معنای لغوی بیان کرده اند. حکمای گذشته، روح و نفس غیر مادی انسان را منشاء هر نوع رفتار ظاهری و عمل آدمی دانسته و از این رو، اصل در اخلاق را توجه به صفات نفسانی انسان می دانستند که نتیجه اصلاح نفس و درون در رفتارها و اعمال بیرونی به سرعت ظاهر می شود. از همین رو، عموماً اندیشمندان اسلامی نیز که به اصل وجود نفس اعتقاد داشتند اخلاق را به گونه متناسب با همین مسئله تعریف کرده اند.^۲

۱. زبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۲۵، ص ۲۵۷.

۲. مسکویه، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، ص ۵۱.

گاه منظور از اخلاق در اصطلاح اندیشمندان هر نوع صفت نفسانی است که باعث بوجود آمدن کارهای خوب یا بد می‌شود؛ چه آن صورت نفسانی به صورت پایدار و راسخ باشد و چه به صورت ناپایدار و غیرراسخ و چه از روی تامل و اندیشه صادر شود یا بدون تفکر و تامل.^۱

۲: هدایت

«هدایت» از ریشه «هدأ» و در لغت به معنای سکون، آرامش، بی سر و صدا و حرکت، سکونت داشتن می‌باشد.^۲ و نیز به معنای توقف از حرکت، سکونت و خواب در شب، ساکت کردن بچه و خواباندن آن آورده شده است.^۳

هدایت در اصطلاح عبارت است: از نشان دادن هدف و راهنمایی افراد.^۴ در بعضی موارد منظور از هدایت پایداری و محکم ماندن در مسیر و راه می باشد.^۵ بنابراین هدایت، شناختن درست هدف، انتخاب راه درست برای رسیدن به هدف و پایداری در مسیر است و هدایت در عام ترین معنای خود شامل همه مخلوقات خداوند می شود.^۶ امام خمینی (ره) در این مورد فرمودند که: «هدایت امری وجودی و همان رسیدن هر موجود به کمال معنوی خود است، بر این باور است که سعادت و کمال در انسان‌ها ذاتی نیست، بلکه کمال انسان به سبب اختیار، اکتسابی هستند و حق تعالی با فرستادن پیامبران که دعوت به حق و معارف الهی می‌کنند و فطرت درونی انسان که بر اساس عشق به کمال مطلق و انزجار از نقص‌ها سرشته شده، انسان‌ها را به سوی کمال خود هدایت می‌کند».^۷

۱. همان

۲. فراهیدی، کتاب العین، ج ۴، ص ۷۹

۳. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۱۸۰

۴. طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۵۶،

۵. طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۸، ص ۲۶۵

۶. طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۲۹

۷. خمینی، الطلب و الاراده، ص ۷۵، ۸۸-۸۶

از دیگر از راه در جهت تاثیر اخلاق تبلیغی در هدایت جامعه اسلامی که مقام معظم رهبری بیان داشته اند عبارت است از توکل به خدا در سختی ها و مشکلات و فشارها. ایشان فرمودند: «حرکت امت اسلامی، این حرکتی که با تشکیل نظام جمهوری اسلامی در دنیا شروع شده است و هر چه کوشش شده تا از بین ببرند، روزه‌روز قدرتمندتر شده است، روزه‌روز شدیدتر شده است، این قیام به جد پیروز خواهد شد؛ دشمنی دشمنان نمی تواند این حرکت بزرگ را نابود کند؛ اگر در امور فرهنگی و تمامی زمینه ها به فشار و به مشکلاتی برخورد کردیم، در اینجا باید به سفارش و امر آیه‌ی شریفه‌ی قرآن، عمل کرد: «فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ»؛ اگر دیدی با تو مخالفت کردند، اگر دیدی روگردانی کردند، اگر دیدی با ابزارهای مختلف از همه سو تو را احاطه کردند، «فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ». ^۱ این توکل امام بزرگوار بود که راه را بر ما آشکار کرد و تا اینجا رساند و ملت ایران با توکل راه را ادامه خواهند داد و امت اسلامی با بیداری اسلامی این وقایع را روزه‌روز تجسم بیشتری خواهد بخشید» ^۲.

^۱. توبه: ۱۲۹

^۲. بیانات در اولین جلسه درس خارج فقه در سال تحصیلی جدید، ۱۳۹۵/۶/۱۶.

نتیجه گیری

از منظر آیت الله خامنه‌ای ایجاد خصلت‌های نیک و انرژی‌ها و استعداد‌های پنهانی انسان و به کار افتادن همه این‌ها در خیرسازی خود و جهان و انسان‌هاست. یعنی انسان وظیفه دارد این استعداد‌های بالقوه خود را در راه حق و حقیقت عملی سازد. در غیر این صورت، خود را از راه رسیدن به هدف آفرینش بیرون کرده است. در این نظام آفرینش انسان جانشین خدا روی زمین است و خداوند در نهان او علاقه به رشد و تکامل را قرار داده است که با رشد و تربیت این استعداد می‌تواند به مقامات بزرگ دست پیدا کند و خود را به سرمنزل مقصود برساند. بر این اساس، باید از منابع دینی والگوها و طرح‌های درست و منطبق با دیدگاه‌های اسلامی استفاده شده و از تقلید صرف از نمونه برنامه‌های غربی و سکولار و اومانیزمی دوری کرده، به سمت ایجاد نمونه‌های اصیل اسلامی گام بردارند و با تکیه بر مبانی دینی در حوزه‌های هستی‌شناسی، انسان‌شناسی به امر فرهنگ‌سازی و تعلیم تربیت بپردازند. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که مقام معظم رهبری در تاثیر اخلاق تبلیغی در هدایت جامعه اسلامی به مواردی از جمله کار برای رضای خدا، مختص نبودن ذکر خدا به دوران سخت، مراقبت از حرف و کلام و جهت‌گیری‌ها، فراهم کردن زمینه هدایت قرآنی به وسیله تقوا، دانستن نعمت‌ها از جانب خدا، ناامید نشدن، دیدن نقاط منفی و مثبت با هم، ترویج انصاف به صورت عملی، سبقت در کارهای خیر و توکل به خدا در سختی‌ها و مشکلات و فشارها می‌باشد. این که اخلاق تبلیغی تاثیری عمیق در هدایت جامعه ایفا می‌کند از قضایای حتمی است و کسی در این مساله اختلافی ندارد چرا که این مساله تاکید به

آیات و روایات هست اما این اثر از چه دریچه هایی عبور می کند و مجرای آن چیست از مسائلی بود که در کلام مقام معظم رهبری بررسی شد.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم

۱. آریانپور، امیرحسین، *زمینه جامعه شناسی*، تهران، نشر گنج، ۱۳۵۳ ش.
۲. محمدبن مکرم، ابن منظور، *لسان العرب*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۶ق.
۳. ابی علی مسکویه، *تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق*، قم، انتشارات بیدار، بی تا
۴. حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۷۵/۷/۱۸.
۵. حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای انجمن اهل قلم، ۱۳۷۶/۱۱/۱۴.
۶. حسینی خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۰/۱۱/۱۵.
۷. بیانات در دیدار جمعی از نخبگان حوزوی، ۱۳/۰۹/۱۳۷۴.
۸. بیانات در دیدار جمعی از روحانیون. ۱۶/۰۹/۱۳۷۴.
۹. بیانات در دیدار جمعی از روحانیون استان کرمان. ۱۱/۰۲/۱۳۸۴.
۱۰. بیانات در دیدار جمعی از اساتید و فضلا و مبلغان و پژوهشگران حوزه‌های علمیه کشور. ۰۸/۰۹/۱۳۸۶.
۱۱. بیانات در دیدار طلاب و فضلا و اساتید حوزه علمیه قم. ۲۹/۰۷/۱۳۸۹.
۱۲. بیانات در دیدار جمعی از اساتید و فضلا و طلاب نخبه حوزه علمیه قم. ۰۲/۰۸/۱۳۸۹.
۱۳. بیانات در دیدار طلاب حوزه‌های علمیه. ۱۸/۰۲/۱۳۹۸.
۱۴. پیام به هشتمین اجلاس سراسری جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه‌ی قم. ۲۶/۱۱/۱۳۹۱.
۱۵. بیانات در دیدار دست‌اندرکاران کنگره شهدا و ایثارگران روحانی استان قم. ۲۲/۰۸/۱۳۹۶.
۱۶. بیانات در اولین جلسه درس خارج فقه در سال تحصیلی جدید. ۱۶/۰۶/۱۳۹۵.

۱۷. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات در دیدار با اقشار مختلف مردم و جمعی از پزشکان، پرستاران و کارکنان مراکز آموزش عالی و درمانی کشور ۱۳۶۸/۰۹/۱۵ .
۱۸. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، سخنرانی در مراسم بیعت میهمانان خارجی شرکت‌کننده در مراسم چهلمین روز ارتحال رهبر کبیر انقلاب اسلامی و جمعی از اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۸/۰۴/۲۲ .
۱۹. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، نرم‌افزار مجموعه بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، تهران: موسسه جهادی صهبا، ۱۳۸۸ ش .
۲۰. خسرو پناه، عبدالحسین ، *جریان شناسی ضد فرهنگ‌ها*، قم، تعلیم و تربیت اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۹۰ ش.
۲۱. خمینی ، روح الله ، *صحیفه نور*، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی انتشارات وزارت ارشاد اسلامی ، ۱۳۶۱ ش.
۲۲.، *شرح چهل حدیث*، تهران، نشر امام خمینی ، اول ، ۱۳۶۹ ش.
۲۳. خندان، محسن، *تبلیغ از دیدگاه روحانیان*، مسجد، سال ۳، ش ۱۳، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۳ ش.
۲۴.، *تبلیغ اسلامی و دانش ارتباطات اجتماعی*، تهران ۱۳۷۴ ش.
۲۵.، *دین تبلیغی و تبلیغ دینی*، مسجد، سال ۲، ش ۱۰، مهر و آبان ۱۳۷۲ ش.
۲۶. الزبیدی، محمد مرتضی، *تاج العروس من جواهر القاموس*، بیروت، دار مکتبه الحیاه، بی تا.
۲۷. سلیمی، حسین ، *فرهنگ گرایی، جهانی‌شدن و حقوق بشر*، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۸ ش.
۲۸. سید رضی، *نهج البلاغه* ، ضبط صبحی صالح ، بیروت : ۱۳۸۷ ق.
۲۹. خلیل بن احمد فراهیدی، *کتاب العین*، قم: انتشارات هجرت ، اول ، ۱۴۱۳ ه.ق.
۳۰. قراملکی ، فرامرز ، *اخلاق کاربردی در ایران و اسلام* ، چ اول ، تهران : پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی ، ۱۳۸۹ ش.

۳۱. محمد حسین طباطبائی، *تفسیر المیزان*، ترجمه موسوی همدانی، سید محمد باقر؛ قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ ش .
۳۲. طبرسی، فضل بن حسن ، *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*؛ ترجمه مترجمان، تحقیق: رضا ستوده، تهران: انتشارات فراهانی، ۱۳۶۰ ش.